
ПРОРИВ У СВІТОВУ НАУКУ: ДОСВІД Г.М. ДОБРОВА

Надано короткі біографічні відомості про засновника українського наукознавства Г.М. Доброва і поставлено запитання: «Як хлопець із провінції за умов ізоляції країни здійснив прорив у новій галузі гуманітарних знань?» Відповідь на нього надано шляхом аналізу трьох напрямів «прориву» Доброва у глобальний науковий простір у галузі наукознавства: закордонні публікації, особисте входження в міжнародну спільноту, активна діяльність на світовому рівні.

Ключові слова:

наукознавство, публікації, публікаційна активність, науковці.

До підготовки цього матеріалу мене спонукала зустріч з приводу 90-річчя від народження Геннадія Михайловича Доброва (1929—1989). Зібралися як ветерани, які на початку 60-х років минулого століття склали ядро всесвітньої відомої наукової школи наукознавства, так і науковці, які приєднувалися до колективу в наступні роки. Напередодні зустрічі я переглядав спадщину Доброва і матеріали про його життєдіяльність, накопичені за 30 років після його відходу з життя. Зазирнув у статтю Вікіпедії з переліком здобутків Доброва і побачив прогалину, яку мусив був заповнити. Поза увагою дослідників творчості Геннадія Михайловича (була підготовлена, зокрема, дисертація про наукову школу Доброва) залишився феномен, який можна позначити як «прорив у світ». Сутність феномену була в тому, що Добров спочатку особисто, а згодом із одnodумцями вивів науковий напрям «наукознавство» на світову арену передових досліджень. Зробити подібне не так просто навіть у наш час за сприятливих умов глобалізації, відкритості кордонів, легкості комунікацій, інтеграції науковців у міжнародні колективи. А в 60-х роках минулого століття така яскрава особистість як Г.М. Добров не тільки виводить українське наукознавство у світ, а й повертає до нього активну увагу міжнародної наукової

спільноти! Добров завоював міжнародне визнання як науковець найвищого рівня. Але важливо не тільки наголосити на такому феномені, а й проаналізувати перебіг процесу не тільки заради цікавості, а задля повчальності для сьогодення і майбутнього. Нагадаємо, що Г.М. Добров народився в Артемівську (зараз м. Бахмут), тобто в провінції. Починав працювати кіномеханіком, але, на щастя, потрапив на навчання до Київського політеху, а згодом до аспірантури, тобто обрав інтелектуальну діяльність. У 1953 році захистив кандидатську дисертацію з історії вугільного комбайнобудування, дослідженням якої він займався до 1960 року. Активно працював у комсомолі (1955—1961 рр.), що дало йому корисний досвід роботи з людьми і згодом відіграло важливу роль у керівництві науковими колективами. Але у 1962—1964 роках він змінює курс від історичних досліджень на Science of Science, яку можна означити «*на підступах до наукознавства*». І далі впродовж 25 років до передчасної смерті — триумфальне завоювання наукового світу! Як хлопець із провінції за умов ізоляції країни здійснив прорив у новій галузі гуманітарних знань? В технічних і природничих науках заявити про себе простіше, оскільки результати досліджень тут мають об'єктивну природу: їх можна верифікувати і відтворити, на відміну від соціальних наук.

Ретроспективний аналіз виходу Доброва у «світ широкий» дає цікаву і повчальну історію. Він дозволяє чітко виокремити послідовні кроки, які в сукупності призвели його до успіху. Їх можна означити, використовуючи військову термінологію, як три напрями прориву.

Перший напрям — це закордонні публікації. Аналізуючи публікації Доброва протягом 1962—1978 років, можна бачити нарощування його публікаційної активності за кордоном. В 1965 році у Г.М. Доброва вийшли чотири публікації в іноземних виданнях. Надалі їх потік збільшувався, сягнувши одинадцяти у 1978 році. Поряд із невеликими публікаціями з'являються і послідовно видаються в різних країнах переклади його фундаментальних праць: «Наука о науке», «Организация и эффективность науки», «Актуальные проблемы науковедения», «Потенциал науки». Принагідно зазначимо, що з часом «Наука о науке» вийшла друком у сімнадцяти країнах, а от українською мовою так і не побачила світ, бо Геннадій Михайлович пішов із життя до набуття Україною незалежності. Ще один цікавий момент публікаційної активності Доброва — географічний: його праці виходили в таких західноєвропейських країнах як Франція, Великобританія, Німеччина, але в переважній більшості — в країнах колишнього соцтабору: Польщі, Болгарії, Угорщині, Німецькій Демократичній Республіці, Чехословаччині.

Другий напрям — особисте входження в міжнародну спільноту. Паралельно із серією інформаційних спалахів, які можна уподібнити своєрідній арт-підготовці, зростала інтенсивність особистих контактів Доброва із науковцями міжнародної спільноти. Наскільки значущими в науковому світі є особисті контакти? Пригадую, як на одному із занять з аспірантами, яке було присвячене технології виступу, Добров поставив несподіване запитання:

«Чи може німа людина бути науковцем?» І сам, відповідаючи на нього, поясвив, що виступ є невід'ємним елементом процесу дослідження, тому виконувати дослідження така людина зможе, але повноцінному процесу його завершення заважатиме відсутність етапу «публічного обговорення».

Контакти науковців здійснюються у двох формах: публічний виступ і міжособистісні стосунки, в тому числі надзвичайно ефективно неформальне спілкування. Публічні виступи відбуваються під час конгресів, конференцій, семінарів, дискусій, обговорень тощо. Якщо публікації не несуть емоційної компоненти, то під час виступів або індивідуального спілкування суто науковий контент іманентно супроводжується емоційним впливом. Володіючи харизматичним даром, Добров швидко причаровував людей, завдяки чому поширював зону свого впливу і авторитету. Характерним прикладом є дружні стосунки із Дереком Прайсом, всесвітньо відомим істориком науки і одним із піонерів наукометрії, який навіть побував у гостях у Доброва в Києві.

Тим, хто жив за радянських часів, відомо значення слів «виїзний» і «невиїзний»: дякувати Богові, Добров був «виїзний». Ось перелік країн, де він побував, починаючи від першої поїздки до Німецької Демократичної Республіки у 1957 році: Австрія, Велика Британія, Бельгія, Бразилія, Індія, Народна Республіка Болгарія, Польська Народна Республіка, Сполучені Штати Америки, Франція, Чехословацька Соціалістична Республіка. Це перелік станом на 1970 рік, після цього було ще багато країн, але нам важливо наголосити на відомому факті: спочатку людина працює на авторитет, а потім авторитет працює на людину. Отже, в наступні роки вже авторитет працював на Доброва! Наслідком публікаційної активності, участі в конгресах і конференціях та особистого спілкування стало його членство в Міжнародних академіях (Міжнародна академія історії науки (Париж, 1965), Міжнародна академія гуманітарних і природничих наук (Берн, 1972)), а також в редколегіях міжнародних наукових журналів, зокрема в «Scientometrics» (Будапешт — Амстердам).

Третій напрям — активна діяльність на світовому рівні (визнання і пошук). Починаючи із 1968 року Добров співпрацював з урядами соціалістичних країн як радник Комітету з науково-технічного співробітництва Ради Економічної Взаємодопомоги, надаючи практичні рекомендації з питань організації науки. В наступні роки вже як експерт ЮНЕСКО Добров побував у різних країнах, зокрема в 1972 році в Іраку, готуючи офіційні документи з удосконалення наукової політики і освіти.

Окремо слід звернути увагу на унікальний як для середини 70-х років приклад залучення радянського вченого до міжнародної наукової еліти. У 1972 році за ініціативи та фінансової підтримки США і СРСР було створено Міжнародний інститут прикладного системного аналізу (IIASA), який розташовувався в містечку Лаксенбург біля Відня. Згодом до країн-засновників приєдналися Австрія, Китай, Німеччина, Індія, Республіка Корея,

Норвегія, Швеція, Японія та інші. Інститут є неурядовою установою, яка виконує дослідження з проблем довкілля, економіки, технологій та соціальної сфери. Його науковий персонал діє на умовах ротації: країни-учасники делегують дослідників на контрактній основі. Добров був першим із науковців СРСР, який працював у інституті з 1976 по 1979 рік, обіймаючи дослідницьку посаду найвищого рівня — керівник напряму. Результати виконаних ним досліджень за ці роки, узагальнення світового та вітчизняного досвіду опубліковані у 35 роботах, виданих у 12 країнах.

В 1978 році Добров брав участь у роботі міжнародної конференції соціологів науки у США, де його доповідь «Міжнародні перспективи системних оцінок технологій» викликала велику зацікавленість світової спільноти, отримав багато пропозицій щодо участі в міжнародних форумах і розміщення публікацій від редколегій відомих журналів. Але найвищим визнанням міжнародного авторитету наукової школи Добрава стало залучення колективу до виконання дослідницьких проектів світового масштабу.

Проект «Міжнародне порівняльне дослідження організації та діяльності наукових груп» (International Comparative Study on Organisation and Performance of Research Units, ICSOPRU) був започаткований Відділенням науково-технічної політики Секретаріату ЮНЕСКО у відповідь на глобальні виклики соціально-економічного розвитку країн світу. В проекті, що охопив період 1971—1986 років, брало участь 18 країн з Європи, Азії, Америки, Африки. Україна єдина з усіх республік СРСР була запрошена до участі в ньому. Унікальність дослідницького проекту ICSOPRU полягала в збиранні даних методом особистого опитування всіх членів дослідницьких груп за стандартизованою анкетною. Загалом в Україні було опитано майже 1400 представників від 233 груп із 13 науково-дослідницьких інститутів. На замовлення ЮНЕСКО в Києві було видано монографію «Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность» (1987), в якій з використанням результатів проекту узагальнено досвід багатьох країн і наукових організацій з метою формування і використання потенціалу національної науки задля розвитку всіх країн-членів ЮНЕСКО.

Наостанок слід звернути увагу на таку важливу подію в процесі конвергенції національної та світової науки у певній галузі знань як випуск багатомовних термінологічних словників, які суттєво полегшують залучення науковців до фахового тезаурусу передових досліджень. За ініціативи і участі Добрава у 1984 році було видано російсько-німецько-англійський словник з наукознавства і наукової політики обсягом майже тисячу сторінок.

Підсумовуючи досвід Г.М. Добрава щодо входження у світову науку, маємо не забувати, що стратегії та технології спрацьовують за однієї умови — наявності таланту. Доречно пригадати слова П.Л. Капіци про Резерфорда: «История науки показывает, что крупный ученый — это необязательно большой человек, но крупный учитель не может не быть большим человеком» (Резерфорд — ученый и учитель. М.: Наука, 1973).

Ю.А. Клочко,

кандидат економічних наук, доцент,

e-mail: klchk@ukr.net

ПРОРЫВ В МИРОВУЮ НАУКУ: ОПЫТ Г.М. ДОБРОВА

Представлены краткие биографические сведения об основателе украинского науковедения Г.М. Доброве и задан вопрос: «Как парень из провинции в условиях изоляции страны совершил прорыв в новой области гуманитарных знаний?» Ответ на него дан путем анализа трех направлений «прорыва» Доброва в глобальное научное пространство в области науковедения: зарубежные публикации, личное вхождение в международное сообщество, активная деятельность на мировом уровне.

Ключевые слова: науковедение, публикации, публикационная активность, ученые.

Одержано 21.02.2019

Yu.O. Klochko,

Phd (Economics), professor,

e-mail: klchk@ukr.net

THE BREAKTHROUGH INTO THE GLOBAL SCIENCE: G.M. DOBROV'S PATH

Short biographic reference on G.M. Dobrov (1929—1989), the founder of science policy studies in Ukraine, is given to ask the question of how it happened that a guy born in a province could make a breakthrough in a new field of humanitarian knowledge given the country's isolation from the outer world. It is answered by way of analysis of three directions of Dobrov's "breakthrough" into the global scientific area in the field of science policy studies: (i) international publications: in 1962—1978 the Dobrov's publication activity was boosting; (ii) personal integration in the international community: allowed to go abroad in that time of "iron curtain", by 1970 Dobrov could visit dozen or more foreign countries belonging to "socialist" and "capitalist" camps; his intensive publications and participation in international congresses and conferences, close informal contacts with distinguished researchers resulted in his membership in several international academies and editorial boards of international scientific journals, "Scientometrics" in particular; (iii) activities at international level: collaboration with governments of socialist countries as a counselor and with UNESCO as expert; engagement of the research team headed by Dobrov (the only one from the USSR) in the international project "International Comparative Study on Organisation and Performance of Research Units (ICSOPRU) launched by UNESCO, covering the period 1971—1986 and 18 countries. Besides that, Dobrov was initiator and contributor to compilation and publishing of a multi-language (Russian-German-English) glossary on science policy

Keywords: science policy studies, publications, publication activity, scientists.

Received 21.02.2019